

Ter verantwoording

Het vertaal- en redactieteam: Pieter Oussoren, Albert Ronhaar, Jan de Vlieger

Karikaturaal zijn de preekwoorden van de voorganger die zegt: we hebben in de schriftlezing net gelezen 'zus en zo', maar eigenlijk staat er 'dit en dat'. Dit is een van de redenen geweest om een nieuwe bijbelvertaling uit te geven. Want een complete vertaling als deze, namelijk nog 'letterlijker' dan de Statenvertaling van 1637, was er nog niet, ook al zijn er wel aanzetten daartoe door de Societas Hebraïca Amstelodamensis, Huub Oosterhuis & Alex van Heusden, Albert Koster en de Dirk Monshouwerstichting.

Er zijn vele manieren van vertalen mogelijk, náást elkaar, zonder dat het hoeft te gaan over goed en niet-goed: wetenschappelijk-verklarend of in spreektaal uitleggend; streng in het ritme en de woordvolgorde van het origineel of vrij en speels-poëtisch hertaald; strikt in de 'beelden' van de grondtekst of vrij in eigentijdse termen.

Als we de nu in Nederland meest gebruikte vertalingen overzien, dan horen de *Statenvertaling* en *NBG-vertaling 1951* tot de preciezen, mogen de *Groot Nieuws Bijbel* en *Het Boek* tot de rekkelijken worden gerekend en delen de *Willibrordbijbel* en de *Nieuwe Bijbelvertaling* een plek in het midden. Bij deze zes vertalingen, ieder met hun eigen functie, bieden wij nu een zevende aan, - in de hoop dat er méér volgen, zoals de Duitse en Engelse taalgebieden veel meer bijbelvertalingen kennen en gebruiken. De rijkdom van een heilig boek (en ook van onheilige boeken) is nooit in één en zelfs niet in zeven vertalingen volledig weergegeven.

1. De Naardense Bijbel in het kort

Met de *Naardense Bijbel* hopen wij meer zicht te geven op wat er in de Hebreeuwse bijbel en het Griekse Nieuwe Testament 'letterlijk' staat, zonder kennis van Hebreeuws en Grieks bij de lezer te veronderstellen, waarbij we wel degelijk in het Nederlands willen vertalen en niet in een half-Hebreeuwse en half-Griekse kunsttaal. Het resultaat zien wij als een 'breed Nederlands': soms wordt ook oud(er) Nederlands gebruikt, het Vlaams helpt mee, en wendingen uit de zeven streektaalen van Nederland worden niet geschuwd.

De vertaling is dus zo letterlijk mogelijk, maar is tegelijk ook veel meer dan een droge aaneenschakeling van woorden. De bronteksten zijn immers liefdesgeschriften vol met klanken, sferen, ritmes en poëzie; ook in deze *Naardense Bijbel* wordt daaraan recht gedaan, door te spelen met woordkeus en -volgorde. De oorspronkelijke beelden wijzigen echter nooit.

Deze vertaling is niet gemaakt om een luchtig-leesbare tekst af te leveren. Wie uit deze bijbel wil voorlezen – en voor voorlezen is hij gemáákt – zal zich daarop moeten voorbereiden, zodat de beelden en wendingen tot hun recht kunnen komen. Maar oefening baart kunst, en maakt het luisteren tot een spannend gebeuren.

Als iemand vraagt naar het meest kenmerkende van de *Naardense Bijbel* in twee zinnen, zeggen we:

- eendere woorden eender, en:
- de tegenwoordige tijd.

Beide lichten we hierna toe.

2. De tegenwoordige tijd

In verhalende stof is de tegenwoordige tijd de overwegende werkwoordsvorm. In het algemeen krijgen het Hebreeuwse ‘imperfectum’ en de Griekse aoristus op de plaatsen waar ze elders meestal als een verleden tijd werden opgevat, een vertaling in de tegenwoordige tijd. Dus niet: ‘Toen zei Jezus’, maar: ‘Dan zegt Jezus’. Het gebruik van de tegenwoordige tijd maakt de tekst heel direct en actueel. Andere werkwoordstijden dan het Hebreeuwse ‘imperfectum’ en de Griekse aoristus worden zoals gangbaar vertaald, dus vaak als een onvoltooid verleden tijd of voltooid tegenwoordige tijd. In een context van de gewone tegenwoordige tijd werkt dat soms verrassend; de indruk wordt dan gewekt dat de schrijver even uit het verhaal stapt, even afstand neemt; maar misschien is dat ook zo.

De vertaler is op het spoor van de tegenwoordige tijd gekomen door opmerkingen van Rasji (11^e eeuw) in zijn tora-commentaar over de vertaling van werkwoorden (bijvoorbeeld: ‘er staat hier wel een tegenwoordige tijd, maar men moet een verleden tijd lezen’ of ‘hoewel hier een verleden tijd staat moet die gelezen worden als een tegenwoordige tijd’), en acht zich gesteund door het voorbeeld van de uit Algerije afkomstige Jeruzalemmen André Chouraqui (20e eeuw) in diens Franse bijbelvertaling, waarin ook een verantwoording wordt gegeven van deze ‘présent historique’.

De tijd zal in nader onderzoek moeten leren of we te maken hebben met een vrijheid van twee vertalers of met hoe het bijbelverhaal voor veel hoorders werkelijk heeft geklonken.

3. Eendere woorden eender

Zoveel mogelijk – want het is lang niet altijd mogelijk – worden eendere woorden en woordstammen eender vertaald, het zogenoemde concordante vertalen, in elk geval binnen de horizon van een hoofdstuk. Een ‘ijzeren’ concordantie, met van Genesis tot en met Openbaring voor elk Hebreeuws of Grieks woord maar één Nederlands woord, is niet nagestreefd.

Door eendere woorden eender en andere anders te laten zijn, trachten we de kleur en de geur van het origineel te peilen en nabij te brengen. Zo komt Mozes in Exodus 2,3 niet in een biezene *kistje* te liggen maar in een *arkje*, net zo’n vaartuig als waarin Noach werd behouden.

De totale woordenschat van het bijbelse Hebreeuws is over het algemeen kleiner dan die van het moderne Nederlands. Soms is de situatie andersom, en dat tekent daardoor meteen de omgeving van het geloofsvolk Israël. Het Hebreeuws kent bijvoorbeeld verschillende woorden voor alle vormen van onheil, angst en nood; voor woestijnen, woestenijen en steppen; voor valleien, kloven, dalen en vlaktes; voor de vele manifestaties van woede, toorn, gramschap en razernij. In al die gevallen trachten we te werken volgens de formule ‘andere woorden anders’.

Evenzo mag erop gerekend worden dat *Wet*, *recht*, *gerechtigheid*, *oprechtheid*, *gebod* en *inzetting* ieder een eigen Hebreeuws en Grieks woord achter zich hebben; *zeggen* is geen *spreken*, *zien* is geen *kijken* of *aanschouwen*, een *verbond* is geen *overeenkomst* of *samenkomst*, een *manschap* is geen *manvolk*, een (*heiden*)volk is geen *stam* en geen *natie* en geen *gemeenschap*; de *bloedrode grond* waaruit de *roodbloedige mens* geformeerd wordt, is niet hetzelfde als de *aarde* of het *land*, *heen-*, *weg-* of *voortgaan* niet hetzelfde als *voorbijtrekken* of *oversteken*. Het Hebreeuws heeft zes verschillende woorden voor leeuw: wij hebben er uiteindelijk ook zes bij elkaar gesprokkeld.

En het geschiedt laten we niet alleen in Lucas 2 geschieden maar overal waar deze specifieke bijbelse wending wordt gebruikt; soms echter – om de concordantie binnen een tekstgedeelte te benadrukken – kiezen we vervoegingen van *zijn*, *worden* of *komen*, zie bijvoorbeeld Jesaja 7,21.

Van Hellenen maken we geen Grieken, van Koesjieten geen Ethiopiërs, van de zonen van Israël geen Israëlieten, van een opgangsgave geen brandoffer, van een broodgift geen spijsoffer, van een koningschap of koninkrijk geen heerschappij, van koning zijn geen regeren, van vaarzen en varren (vruchtbare maar nog

maagdelijke vrouwelijke en mannelijke runderen) geen andere dieren, van een vroomvogel geen ooievaar; van een zijde geen rib (Genesis 2,22!), van het aanschijn (of gelaat of aangezicht) geen voorkant.

Zonen worden soms, waar het begrip kennelijk inclusief gebruikt wordt, weergegeven als zonen-en-dochters of kinderen, broeders kunnen broeders-en-zusters zijn, redding of bevrijding komt ook voor als heil-en-bevrijding, een *geer* is niet zomaar een zwervende vreemdeling maar een zwerfer-te-gast: de koppeltekens willen dan aanduiden dat het origineel hier één woord heeft. Ook zónder koppelteken wordt in roodbloedige mens, bloedrode grond en mensrood bloed telkens slechts één woord vertaald: *adam, adama* en *dam*.

Hebraïsmen als koning der koningen, dag der dagen, wedstrijd der wedstrijden koesteren wij; wendingen als sprekende spreken, slaande slaan, gaande gaan zullen wij altijd honoreren.

Munteenheden, maten en gewichten zijn meestal niet vertaald en zeker niet omgerekend naar euro's en grammen.

Hoogteverschillen in de tekst, hetzij letterlijk hetzij figuurlijk bedoeld, trachten wij zichtbaar en voelbaar te houden door opgaan/opklimmen en neerdalen/afzakken nooit weg te vertalen.

De mensvormige beschrijvingen van heiligdommen, wapens en landschappen houden we vast: het zwaard vreet of verteert met de bek van het zwaard, het zand ligt op de lip van de zee, de tent heeft zijden, heupen en een aanschijn, het huis heeft schouders en vleugels, zaad wordt niet zomaar nakomeling, de grond waarin gespit wordt heeft de kleur van bloed.

Getallen zijn niet zomaar een totaal of een cijfer, ze zijn allereerst optelling en daarin ook vertelling: 'hij werd honderd jaar oud, en toen nog zeven jaren ouder'; 'daarna leefde hij nog een dubbeljaar'; 'toen trokken ze uit met een duizendtal en drie honderdtallen'.

'Godelozen' komen voor ons in de Hebreeuwse bijbel niet voor, maar evenzovele bozen/boosdoeners/booswichten wél (*resjajiem of poneroi*); als ze in het Nieuwe Testament wel spaarzaam opduiken, gaat het over mensen die lijden aan *asebeia*, on-eerbied of on-vroomheid tegenover God of goden.

In enkele gevallen wordt één Hebreeuws of Grieks woord toch op verschillende manieren vertaald. Zo zijn *land* en *aarde* allebei een vertaling van *erets*, en zijn *gemeente*, *gemeenschap*, *manschap* en *medemens* alle vier vertalingen van *am*.

Emet en *emoena* (Grieks: *pistis*) komen er soms uit als *waar(achtig)heid*, soms als *(ge)trouw(heid)*, soms als *geloof*.

Met name in de Psalmen wordt regelmatig *geslacht* vertaald waar elders gebruik is gemaakt van *generatie*. Klank en ritme zijn hier belangrijker gevonden dan een ijzeren concordantie.

Ook komt het sporadisch voor dat twee verschillende kernwoorden uit de brontekst toch één zelfde vertaling krijgen: de ark van Noach en de ark van het verbond hebben in de brontekst niets met elkaar gemeen; en de wonderboom van Jona heeft niets met de wonderen van God te maken.

4. Over de ENE

De eigen naam van Israëls God, *jhwh*, die in de synagoge nooit wordt uitgesproken, maar waarvoor *adonai* (de Heer) of *hasjeem* (de Naam) gelezen wordt, wordt uiteindelijk in de *Naardense Bijbel* meestal niet weergegeven met een poging tot vertaling ('DIE-ER-ZAL-ZIJN') maar met een vervangende benaming van het type 'de Heer' en 'de Naam', namelijk 'de ENE'. Hier en daar is de benaming 'de ENE' al in gebruik, zonder besmet te zijn geraakt door b.v. politieke hypercorrectie. De polemische spits moge overigens ook duidelijk zijn: er zijn véle goden, machten en krachten in de wereld van de bijbel, en deze ENE uit velen vraagt van wie zijn stem horen één onverdeeld hart (Deuteronomium 6,4-5).

De tweelettergrepige eenvoud van 'ENE' maakt dat ook, waar gewenst, 'HERE' of 'HEERE' gelezen kan worden, zonder dat de tekst uit balans raakt; ook 'EEUWIGE' is meestal nog te doen, maar bijvoorbeeld in de psalmen soms niet vanwege het ritme.

Nu we *jwhw* niet weergaven als (de) HEER (alleen *adonai* als (mijn) Heer) bleef de vraag hoe we in het Nieuwe Testament *kyrios* zouden vertalen, vooral in rechtstreekse citaten uit de Hebreeuwse bijbel waar in het origineel sprake is van *jwhw*. Overwegend dat *kyrios* de vertaling is van een op zulke plaatsen gelezen *adonai*, hebben wij gekozen voor (de) Heer, altijd met een 'eerbiedigheidskapitaal' aan het begin. Zo ook op alle plaatsen waar Jezus (de) Heer is, of waar niet duidelijk is of bedoeld wordt op de Vader of de Zoon. Maar waar in de evangeliën Jezus vóórdat hij (h)erkend is als 'Heer' wordt aangeduid als *kyrios* of aangesproken als *kyrie*, kiezen we voor (de) heer, zonder hoofdletter.

'God', in de zin van de ENE, de Heer, begint altijd met een hoofdletter. Maar de god van de Ekronieten niet. Laat een verteller echter de Ekronieten 'roepen tot hun god', dan wordt het: 'Baäl, onze God, kom ons te hulp!'. Baäl, Asjera, en Farao als eigennaam hebben altijd een beginkapitaal. Als 'genre' worden zij: de baäls, de asjera's, de farao.

De vertaling *godheid* of *godskracht* voor het Hebreeuws *el* krijgt geen hoofdletter, tenzij de ENE wordt aangeroepen.

In het spoor van Buber/Rosenzweig laten we de door 'heirscharen' (strijdgroepen) omringde ENE (de) *Omschaarde* genoemd worden. Ook als Geweldige, Machtige/Almachtige, Sterke, Hoogste of Allerhoogste krijgt hij een eerbiedskapitaal.

'Jezus' hebben we Jezus gelaten, hoewel Jesoes (naar het Grieks), Jesjoea, Jehosjoea en Jozua ons ook op de lippen hebben gelegen. In de Hebreeuwse bijbel *masjiach* is in vertaling *gezelfde* geworden, (*ho*) *christos* in het Nieuwe Testament is in het algemeen (de) *Christus* geworden, maar waar over hem of tot hem gesproken wordt vóór zijn verheerlijking hebben we (de) *gezelfde*. Komt in de Griekse tekst *messias* voor, zoals in Johannes 4,25, dan geven wij ook *messias*.

5. Enkele andere vertaalkeuzes

In het algemeen wordt voor de tweede persoon enkelvoud *jij* of *u* gebruikt, op enkele plaatsen ook voor God; maar in de regel wordt God (of een god) aangesproken met *gij*, eerbiedig genoeg om geen hoofdletter nodig te hebben. Waar het niet tot een god of God is, staat *gij* altijd voor de tweede persoon meervoud. *Jullie* en het daarbij storende bezittelijke voornaamwoord *jullie* worden zoveel mogelijk vermeden.

Als in Johannes 7,1 Jezus nog niet naar Juda/Judea op reis gaat, - is dat omdat er 'joden' wonen? Nee, hij is óók van het joodse geloof. Maar hij als Galileeër vreest de Judeese medegelovigen en/of hun leiders, en zij verwachten geen messias uit Galilea (Johannes 7,14). Voor ons zijn de *joudaioi* in het Nieuwe Testament en de *jehoedien* in de Hebreeuwse bijbel dan ook *Judeeërs*; alleen waar we de 'moderne' betekenis 'van-het-joodse-geloof' vermoeden, geven we *Joden*, bijvoorbeeld waar Pilatus smaalt 'ben ik een Jood?' (Johannes 18,35).

Tussen de heilige Geest en een boze geest is het verschil wel duidelijk. Maar soms moesten we kiezen tussen 'de Geest' (die van God uitgaat) en 'de geest' (die ons bezielt). Niet altijd heeft het Griekse *pneuma* het (onzijdige) lidwoord *to* voor zich. We komen dan met *geestesadem* of *geestkracht*. Voor het Hebreeuws *roeach* moesten we naast deze woorden vaak *adem*, *wind*, *bries*, *windvlaag*, *storm* of *geestestorm* kiezen. Te strenge concordantie zou o.i. dodelijk zijn voor de Geest.

In de bijbel komen op ongeveer dertigduizend plekken de namen voor van zo'n drieduizend volkeren, plaatsen en individuele stervelingen. In de Hebreeuwse Bijbel hebben we veel bekende namen (ca. 10 procent) gespeld op de vertrouwde manier, soms met hier en daar een aanpassing. Het uitgangspunt voor alle overige ca. 2700 namen in de Hebreeuwse bijbel is geweest dat ze worden gespeld zoals ze in het Hebreeuws klinken (en niet zoals ze in het Hebreeuws worden geschreven). Enkele voorbeelden. We hanteren het vernerlandste Rebekka (en niet de Hebreeuwse uitspraak: Rivka), David (en niet Davied), Nabal (en niet Naval). Maar we schrijven nu wel Elisja (conform de Hebreeuwse uitspraak) in plaats van Elisa, Chizkia in plaats van Hizkia en Choer in plaats van Hur. Voor de spelling van die ca. 2700 namen zijn de regels gevolgd van de gids 'Hebreeuwse en Jiddisje woorden in het Nederlands' (Den Haag, Sdu Uitgevers, 2002). De stichting waarin het werk voor de gids is verricht, bereidt een tweede editie daarvan voor waarin de bijbelse namen speciale aandacht zullen krijgen. De uitgever dankt Henk Heikens, voorzitter van deze stichting, voor de adviezen die hij heeft gegeven, en voor de diensten die hij heeft verleend bij de uitvoering van dit immense karwei.

De namen in het Nieuwe Testament zijn geschreven volgens de gangbare spelling; uitzondering is soms gemaakt voor de namen die duidelijk een Hebreeuwse achtergrond hebben; veelal zijn die namen gespeld zoals ze in het Grieks klinken. Bijvoorbeeld het gangbare Zerubbabel is in de Hebreeuwse Bijbel Zeroebavel en in het Grieks Zorobavel; en het Hebreeuwse Elisja is vergriekst tot Elisa.

Alleen waar de *betekenis* van een naam van toepassing is in de directe context van het verhaal, wordt zij in cursief toegevoegd. Bijvoorbeeld: ze roept als zijn naam uit: Samuël, - *die van God komt*, 'want van de ENE heb ik hem gewenst'.

In een eerdere uitgave van de eerste vijf bijbelboeken – verschenen in de jaren '70 in het vertaal-tijdschrift *De eerste lezing*, en later als boek onder de titel *De stem uit het vuur* (Zoetermeer 1989) – werden nog veelvuldig vertalingen van namen gebruikt. Bijvoorbeeld 'Angstels' of 'Angstrijk' in plaats van Egypte en 'Godsvechter' in plaats van Israël. De voortdurende verwijzing naar de betekenis van de namen, was ons te nadrukkelijk en leidde af van het doorgaande verhaal.

6. De bronnen, de indeling en de rust- en leestekens

Voor de vertaling van de Hebreeuwse bijbel is de *Biblia Hebraica*, ed. Rud. Kittel, Stuttgart [1937] [1961³] de bron. Voor het Nieuwe Testament is *Novum Testamentum Graece*, red. Nestle, Nestle en Aland, Stuttgart [1898] [1957²³] gevolgd.

Spaarzaam is gebruik gemaakt van de kritische aantekeningen in beide uitgaven. Wel golden voor ons tekstvarianten in de *Biblia Hebraica* die werden ondersteund door de (Griekse) Septuaginta als opvolgbaar. Tekstomzettingen vonden zelden plaats; in het boek Job nog het meest.

Van verantwoordingen van dergelijke ingrepen is uiteindelijk geheel afgezien; in de voetnoten komen alleen letterlijke betekenissen van woorden voor of voorleesalternatieven van enig gewicht.

Ook de door de vertaler ingevoegde woorden zijn niet verantwoord noch gemarkeerd. Wij hebben daarvan afgezien om de tekst leesbaar en levendig te houden.

Waar de indeling in hoofdstukken overeenkomstig de bronteksten afwijkt van die in vele oudere vertalingen (zoals de *NBG-vertaling 1951* en *Statenvertaling*), wordt daarop in een voetnoot de aandacht gevestigd.

In de *Naardense Bijbel* heet het Oude Testament niet voor niets 'De Hebreeuwse bijbel': we volgen de indeling in Wet, Profeten en Geschriften en daarbinnen de ordening van de *Biblia Hebraica*. Er is achterin een alfabetische inhoudsopgave toegevoegd om alles terug te vinden.

Staat de synagoge garant voor deze canon, en willen wij uit respect voor de *Biblia Hebraica* en 'zuster Israël' die aanhouden, voor alternatieve canons van het Nieuwe Testament is niet zo'n sterke, levende, getuige aanwezig; daarom hebben wij voor het Nieuwe Testament ons gehouden aan de nu alom gangbare volgorde.

Een 'Naardense' vertaling van de deuterocanonieke geschriften en fragmenten van het Oude Testament is (nog) niet voorhanden. Een afzonderlijke uitgave daarvan wordt overwogen.

De Hebreeuwse bijbel wordt conform de *Biblia Hebraica* ingedeeld in hoofdstukken en door de letters *pee* en *samech* in de Hebreeuwse tekst; de laatstgenoemde letters worden in de *Naardense Bijbel* weer-gegeven met resp. één en twee 'bolletjes'.

Met behulp van een *pee* (voor *petoecha*, 'opening') worden grote teksteenheden onderscheiden; deze indeling lijkt nog het meest op de (latere?) indeling in hoofdstukken. De *samech* (voor *setoema*, 'sluiting') onderscheidt veelal kleinere teksteenheden en lijkt daarmee nog het meest op de aanduiding van een nieuwe periokoop.

Vaak is de plaats van de onderbreking voor moderne lezers volstrekt onlogisch. De charme daarvan hebben wij evenwel niemand willen onthouden.

De *Biblia Hebraica* draagt behalve klinkertekens ook een heel systeem van zangtekens mee, met daarin *coniunctiva* en *distinctiva*: tekens die zinsdelen in de synagogale voordracht verbinden, en tekens die verbredingen of zelfs pauzes aanduiden; zeer behulpzaam om te weten wat bij wát hoorde volgens de middeleeuwse tekstbezorgers, - soms voor ons weer niet navolgbaar. Voor de interpunctie en de lengte van regels maken wij gebruik van deze zangtekens, zoals ook gedaan door Buber/Rosenzweig. De kolommen in deze uitgave verdragen echter geen lange zinnen op één regel; waar de zin moet worden afgebroken gaat hij op de volgende regel verder met een 'inspringer'.

De 'hoofddeler' in een Hebreeuws 'vers' is meestal de *atnach*, en anders de *revia*; wij geven die bij voorkeur weer met een punt-komma of met een komma-iggende streep; komma-iggende streep wil zeggen: grote cesuur, maar wel doorverbinden! In de psalmen wordt de grote cesuur altijd (ook) weergegeven door een kleine Davidsster, ten behoeve van de zogenoemde mediant-rust in het onberijmde psalmzingen.

In deze vertaling wordt de directe rede ingeleid door een dubbele punt en beëindigd met een uitroepteken. De directe rede krijgt vorm in één (lange) zin, eventueel onderbroken door punt-komma's of liggende strepen. Maar brieven en lange toespraken zoals in Job en de profeten, worden wél in zinnen opgedeeld. Alleen directe rede die niet duidelijk wordt ingeleid krijgt aanhalingstekens.

Waar het Nieuwe Testament duidelijk de Hebreeuwse bijbel citeert, trachten wij minstens één vindplaats te vermelden.

De indeling in korte regels van heel het Nieuwe Testament berust niet op een bestaand systeem maar is van de hand van vertaler en redactie; we hopen de transparantie van de tekst en de goede voordracht ermee te dienen.

8. Alfabetische gedichten

De Hebreeuwse bijbel kent een aantal 'alfabetische psalmen', psalmen waarbij de 22 letters van het Hebreeuwse alfabet de beginletters vormen van een vers, een halfvers of een aantal verzen. In psalm 119 (118) beginnen de eerste 8 verzen met een *alef*, de tweede 8 met een *bet*, etc. Bijna alle Klaagliederen van Jeremia zijn opgebouwd met behulp van het alfabet, het boek Spreuken sluit af met zo'n *acrostichon* en ook de profeet Nahum heeft een alfabetisch gedeelte. In deze vertaling werken we op zulke plaatsen op dezelfde wijze met behulp van een verkort Nederlands alfabet.

9. De psalmnummering

De Psalmen zijn genummerd zoals nu algemeen gebruikelijk, met de nummering van de *Biblia Hebraica*. Van Ps. 10 tot en met Ps. 147 is tussen haken een afwijkende telling aangegeven, namelijk die van de Griekse Septuaginta en de Latijnse Vulgata, in de volksmond bekend als de 'Roomse telling',

omdat deze telling tot voor kort in alle psalmencomposities van katholieke huize werd gevolgd. Een motet over het begin van Psalm 130 bijvoorbeeld heet nog steeds: 'De profundis, de aanhef van psalm 129.' Een toegevoegde reden om de 'Roomse telling' krediet te geven is dat daar waar zij begint af te wijken, de psalmen 9 en 10 één alfabetische psalm vormen, zij het met een globaal alfabet. Het zou kunnen zijn dat de 'afwijkende Roomse telling' de oudste is.

Ter wille van de terugvindbaarheid van Latijnse psalmencomposities vermelden we behalve de speciale nummering ook in cursief de Latijnse beginwoorden, zoals ze onder andere in het Engelse *Book of Common Prayer* worden weergegeven. In een alfabetisch register achter in de *Naardense Bijbel* kunnen de Latijnse beginwoorden worden teruggevonden.

9. Wat is de band tussen deze bijbelvertaling en Naarden?

Uitbeelden is ook een manier van vertalen.

De schrijvende vertaler is verknocht aan de gewelfschilderingen in de Grote St. Vitus van Naarden en hoopt in zijn vertaalwerk de sfeer te bereiken van de meesters van Naarden: zo 'middeleeuws' en zo modern (echte dieren mensen van vlees-en-bloed); zo ruig op eiken planken gezet, met zoveel liefde voor details; zo lang niet gewaardeerd door de grote kunst en toch in alle stormen van de tijden voor ons bewaard; zo gehavend door de tand van de tijd en nog steeds zo kleurig en sprekend. We denken dat deze schilderingen het beste van Naarden toevoegen aan een bijbelvertaling, en uit een bijbelvertaling het beste verbeelden voor ons taalgebied.

We zijn de Stichting Grote kerk Naarden en de 'Vrienden' van de Grote kerk erkentelijk voor hun welwillende en ruimhartige medewerking bij de voorbereiding van deze uitgave en de presentatie daarvan.

10. Voorgeschiedenis

De *vertaler* is in 1943 te Ruwiel (NL) geboren als tweede van de acht kinderen van Cornelis Oussoren en Elizabeth Jacoba Kool. Van de *vertaling* is veel moeilijker te zeggen waar het begin ligt en wie de (vele) vaders en moeders zijn.

Liefde voor taal en vertalingen is Pieter Oussoren bijgebracht op het Christelijk Gymnasium te Utrecht, in de jaren 1955-61, en het vuur van de liefde is aangewakkerd in zijn jaren als (werk)student theologie aan de Universiteit van Utrecht (1961-71). Extra brandstof kreeg het vuur toen Hans van der Werf predikant werd van het Citypastoraat Domkerk (in Utrecht) en in de zondagmorgendiensten elke week een nieuw hoofdstuk 'werkvertaling' werd gepresenteerd. Kerkelijk Utrecht maakte kennis met de 'Amsterdamse School' in de theologie – met zijn grote aandacht voor het klinkende, 'geroepen' schriftwoord – en het was aangenaam, verfrissend, verrassend! Van toen af is Pieter Oussoren dit voorbeeld blijven volgen; in 1972 werd hij bevestigd als hervormd predikant voor Koog a/d Zaan en Zaandijk, en daar ligt het begin van de *Naardense Bijbel*, die dus ook de *Zaanse Bijbel* had kunnen worden.

Eenzame arbeid was het niet in de Zaanstreek. De Joodse oermoeder van de *Naardense Bijbel*, Mijntje Meelker-van Tijn, beter bekend als Maartje van Tijn, ontbood de jonge predikanten van Ring Zaandam bij zich aan huis en ging met hen Hebreeuws lezen en vertalen. 'Anders worden jullie geen goeie dominees!' Zo vormden o.a. Maarten den Dulk, Hans Hulst, Dick Nicolai en Hans Uytendogaardt een eerste kring van mensen die de *Naardense Bijbel* hebben voorbereid. Op de achtergrond rookte Frans Breukelman zijn pijp; juist in die tijd verhuisde hij van Krommenie naar Amsterdam.

In 1975 kwam Pieter Oussoren weer in Utrecht te wonen, en zou daar blijven wonen ook in zijn Leeuwardense (1985-87) en Bussumse predikantstijd (1987-91). In Utrecht vormde zich 'Vertaalgroep Abraham Dole', waarvan o.a. Jan Doelman, Dirk Monshouwer, Tom Naastepad, Arian Verheij en Gerben Westra deel hebben uitgemaakt. Allen hebben zij hun sporen nagelaten in de *Naardense Bijbel*, voor kenners en liefhebbers wel te herkennen. De leden van de vertaalgroep konden publiceren in het kwartaalschrift *De eerste lezing*, aangemoedigd en zelfs gehonoreerd door Jan van der Boon en

Leendert-Jan Parlevliet. (Voor redactiewerk huurden zij de Brusselse theologiestudent Jan de Vlieger in, nu de uitgever van o.a. de *Naardense Bijbel*.)

Op de achtergrond trachtten vader Willem en zoon Benno Barnard de vertaalgroep te behoeden voor anti-poëtische letterknechterij.

De vroege jaren '80 brachten een samenwerking tot stand tussen Pieter Oussoren (toen predikant van de Lutherse Gemeente te Utrecht), organist, musicoloog en componist Gert Oost, muziekdocent en koordirigent Ab Kraaypoel en student theologie en filosofie Theo van Willigenburg. Zij initieerden: a) een maandelijks 'Oecumenische Vesper' (later 'Evensong'), eerst in de Lutherse Kerk aan de Hamburgerstraat te Utrecht, vervolgens in de Janskerk, b) een nieuwe vertaling van alle psalmen uit de bijbel, voorzien van accenten om 'zingen op z'n Engels' mogelijk te maken, en bij elke psalm een eigen nieuwe 'chant' naar de motieven van de Geneefse psalmmelodieën in het Liedboek, en c) een koor, de 'Schola Davidica Utrecht', om o.a. in de oecumenische vespers de psalmzang 'op z'n Engels' te behartigen, naast vooral Engelse koormuziek in het algemeen.

Voor de psalmen in de *Naardense Bijbel* betekent dit dat alle psalmen op zingbaarheid beproefd en getoetst zijn. We denken daarmee ook de (voor)leesbaarheid te dienen.

Voor de vertaling van de psalmen heeft Pieter Oussoren de aanwezigheid van die van dr. Ida Gerhardt en dr. Marie van der Zeyde als grote steun en een bron van inspiratie ervaren, vooral door die vele malen dat hij eruit heeft mogen meezingen met de gemeenschap in Abdij O.L.Vr. van Koningshoeven te Tilburg.

In de jaren dat Oussoren de Utrechtse Oranjekapel diende en Jos de Heer de Nicolaïkerk werkten zij samen aan de vertaling van Exodus, Zacharia en Openbaring. Oussoren is De Heer dankbaar dat hij diens weergave van Openbaring in *Apocalyps* (Zoetermeer 1999) mocht gebruiken als basistekst voor zijn vertaling in de *Naardense Bijbel*.

Er zijn ook mensen met wie niet is samengewerkt, maar die toch hebben bijgedragen aan de totstandkoming van de *Naardense Bijbel*: in het bijzonder André Chouraqui, Karel Deurloo, Pius Drijvers, Pé Hawinkels, Alex van Heusden, Albert Koster, Huub Oosterhuis en Niek Schuman. En niet in de laatste plaats alle kerkgangers van Pieter Oussoren die alle proeven van vertaling hebben doorstaan en hem hun weerwerk niet hebben onthouden, met name de Utrechtse theologe Thea Pouw.

De *Naardense Bijbel* is dus niet het resultaat van tweeëndertig jaar eenzaam zwoegen,- integendeel. Evenmin is er al die jaren een plan geweest om tot een complete bijbelvertaling te komen. Pas toen in 1999 Uitgeverij Skandalon iets zag in een bijbel uit de hoek van de 'Amsterdamse School' en meende dat Oussoren die wel 'op de plank' had liggen – wat niet het geval was! – is er een plan ontwikkeld om in vijf jaren tot een uitgave te komen. Met de steun van niet onbelangrijke geld(voor)schietters en de grote inzet van een uitdijende schare bezoldigde en onbezoldigde redactieleden en meelezers is dat dan nu gelukt.

Het type- en redactieteam heeft bestaan uit: Toby Bos, Hanna Daminga, Ardaan Dercksen, Arnaud van Gelder, Lydia Gillissen, Geertruida Hetteema, Folkert de Jong, Loes Rijnbout, Maarten Romkes, Albert Ronhaar, Petra van Straten, Mirjam Verschure, Jan de Vlieger, Marieke de Vlieger, Sam de Vlieger, Wouter van Voorst en Marjo Withaar.

Bij de tweede druk

In de tweede druk zijn enkele spel- en opmaakfouten gecorrigeerd. Tevens is de volgorde in de Hebreeuwse Bijbel gewijzigd: Job en Spreuken zijn van plaats gewisseld evenals Ruth en Hooglied.

De volgorde is nu zoals de Masoretische geschriften in de synagogale traditie worden gebruikt. De volgorde in de eerste druk was nog overeenkomstig de Biblia Hebraica (zie paragraaf 6 van de verantwoording). Op de website www.skandalon.nl wordt een overzicht gegeven van de belangrijkste correcties.

Het woord is nu aan u, lezer. En wij hopen dat deze *Naardense Bijbel* bijdraagt aan een goed verstaan van het bijbelse woord.